

КАУЗАЛИТЕТ РАСПОРЕЂИВАЊА ЕЛЕМЕНАТА АНТИРАКЕТНОГ ШТИТА У РУМУНИЈИ И МИЛИТАРИЗАЦИЈЕ КРИМСКОГ ПОЛУОСТРВА¹

Слађан Милосављевић

Алфа универзитет у Београду, Факултет за инжењерски менаџмент

Бранислав Ђорђевић

Институт за међународну политику и привреду, Београд

Петар Станојевић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Размештање елемената противракетног штита НАТО („ЕвроПРО„) на простору Источне Европе експлицитно детерминише тзв. чврсту безбедност Русије и представља озбиљан реметилачки фактор у њеним односима са Западом. У том контексту украјинска криза је у последње три године само додатно усложнила и актуелизовала безбедносну ситуацију, јер се показало да њу, поред унутрашњих чинилаца, у знатној мери опредељују и поједини екстерни фактори.

Крим се, марта 2014. године, једнострано издвојио из састава Украјине и припојио Русији, док је у деловима Доњецке и Луганске области почео оружани сукоб централних власти и оружаних формација побуњеног проруског становништва. Украјина је оптужила Русију да је анектирала Крим; њихови односи редуковани су на минимум и у последње три године задржали су такву тенденцију. Промена статуса Крима знатно је погоршала и односе Русије са западним државама, што је проузроковало стварање сложене политичко-безбедносне ситуације у Црноморском региону, која прети да дезинтегрише целокупни систем регионалне стабилности, са могућим импликацијама и на глобалну безбедност. Размештање елемената „ЕвроПРО„ на простору Румуније и милитаризација Кримског полуострва знатно утичу на регионалну стабилност тог дела старог континента и представљају један од суштинских дестабилизирајућих фактора који је у директној корелацији са високим степеном ентропије европског политичко-безбедносног система.

Кључне речи: *противракетни систем, „ЕвроПРО„, Русија, Румунија, САД, Крим, милитаризација*

¹ Овај рад је настао у оквиру пројекта „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања позиције Србије у међународним интегративним процесима - спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти“, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, број 179029, за период 2011-2017.

Увод

Ситуација у вези са милитаризацијом Крима и њен утицај на политичко-безбедносне односе у региону мора се промишљати кроз реалистичну призму глобалних геополитичких и безбедносних процеса, али и кроз анализу реалног статуса и улоге Русије у тим процесима, с обзиром да је Крим од 2014. *de facto* њен део. Међузависност и условљеност размештања елемената “ЕвроПРО” на простору Румуније и милитаризације Крима (у контексту његове геостратешке позиције и новог статуса као дела Руске Федерације) су очигледне и лако доказиве. Међутим, динамичност промена, неизвесност и непоузданост предвиђања развоја безбедносних процеса у региону усложњава дефинисање могућих опција којим би се решила новонастала ситуација, између осталог и због тога што Русија и САД њено „решење“ опажају на различите начине, у складу са реалполитичком пројекцијом својих интереса.

Размештање елемената “ЕвроПРО” на простору Румуније и милитаризација Крима су безбедносни процеси који надилазе регионалне оквири. “ЕвроПРО” у Румунији (и Пољској) представља један од суштинских проблема у америчко-руским односима, чија ескалација може довести до несагледивих последица по регионалну и глобалну безбедност. У том контексту, највиши руски званичници су у више наврата истицали да постоје границе до којих Русија може да се иде у компромисима са Западом. Управо систем “ЕвроПРО” и његово приближавање руским границама потенцијално представља један од најопаснијих иритирајућих фактора у односима Русије са Западом и НАТО.²

Нарушавање односа Русије и САД, услед размештања елемената “ЕвроПРО” на простору Румуније, као и „одговора“ Русије у виду милитаризације Крима, нужно је имплицирало и поремећаје у односима Русије и НАТО, који су због украјинске кризе „спуштени“ на најнижи ниво од завршетка Хладног рата. У претходне три године обе стране су појачале „звезкање оружјем“ и „показивање мишића“ у виду одржавања великог броја војних маневара. НАТО је ојачао своју војну инфраструктуру у региону Балтика формирањем „Снага за брзо реаговање“, док је Русија вишеструко ојачала војне капацитете на својим западним границама и наоружала своје најзападније просторе (Калњинградску област и Крим), чиме је додатно заострена безбедносна ситуација и повећана несигурност предвиђања могућих опција за деескалацију напетости. Овакав развој ситуације навео је многе ауторе да говоре о „новом хладном рату“ и „гурању света ка ивици глобалног сукоба“. Изнете чињенице потврђују став о актуелности, значају и међународној конотацији размештања елемената “ЕвроПРО” на простору Румуније и милитаризације Крима.

Познаваоци међународних односа стоје на различитим, па и супротстављеним становиштима када су у питању тенденције даљег развоја ових процеса, али је јединствена оцена да они значајно условљавају и опредељују постојећу безбедносну ситуацију у региону и представљају „полигон“ на коме се тренутно демонстрирају геостратешки интереси великих сила. У том смислу и Источни Балкан и Кримско полуострво представљају неуралгичне тачке Европе средином друге деценије XXI века.

² Милосављевић, С., *Русија и „мир“: Стратегија безбедности Руске Федерације: геополитички, енергетски и војни аспект*, Академска мисао – Иновациони центар Факултета безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2014, стр. 197-9, 237-44; 260-63.

Размештање елемената “ЕвроПРО” на простору Источне Европе

Русија је поред покушаја ширења НАТО на делове постсовјетског простора, још један процес идентификовала као директну безбедоносну претњу својим националним интересима, што је додатно појачало њен осећај угрожености и властите небезбедности. То су планови у вези са размештањем елемената противракетне одбране (ПРО) на просторима Источне Европе, односно стварање копнених база система “ЕвроПРО” „Иџис“ („Aegis“) на територији Румуније и Пољске. У светлу чињенице да је база у Румунији постала оперативна средином маја 2016. године,³ и да се очекује да идентична инфраструктура у Пољској буде завршена до 2018. године, потребно је начинити кратку ретроспективу дешавања и подсетити се на хронологију најзначајнијих догађаја, експлицитно детерминисаних овим процесом.

САД су се 13. децембра 2001. године једнострано повукле из *Споразума о антибалистичким пројектиlima* (АБМ) потписаног 1972. године, који је Русији и САД забрањивао стварање властитог „ракетног штита“ у наредних 30 година.⁴ Тим поступком нарушен је стратешки нуклеарни баланс на штету Русије и створене су претпоставке да САД остваре „нуклеарни примат“. Као одговор, Русија је суспендовала споразум СТАРТ 2. Русија је крајем новембра 2007. године суспендовала и примену Уговора о конвенционалним снагама у Европи из 1990. године због одбијања чланица НАТО да ратификују ревидирану верзију уговора из 1999. године, као и због изнетих планова САД о размештању елемената система “ЕвроПРО” у источноевропским државама.⁵

У одредбама кровног стратешко-доктринарног документа руске државе у сфери безбедности, *Стратегији националне безбедности Руске Федерације до 2020. године*, недвосмислено се истиче да су за Русију „... не прихватљиви планови приморцања војне инфраструктуре НАТО руским границама и покушаји да се Северноатланској алијанси дају глобалне функције супротне нормама међународног права. (...) Једну од највећих опасности за националну безбедност Русије, представља могућност формирања глобалног система противракетне одбране САД и милитаризација космичког пространства. Сходно томе Русија ће предузети све неопходне мере да оствари атомски паритет са САД“.⁶ Ове одредбе имплементирани су и још детаљније разрађене и у Доктринама одбране Руске Федерације новијег датума, из 2010, и њеној ревидираној верзији из 2014. године.

³ Противракетни „штит“ у Румунији смештен је у бази коју је некада изградио Совјетски Савез код села Девеселу, на југозападу Румуније, око 180 км од Букурешта.

⁴ Према условима Споразума, обе стране биле су обавезне да се ограниче на два система ПРО. Споразумом су биле прописане и локације ових система, њихов број и могућности.

⁵ „Тематика противракетне одбране у прве две деценије новог миленијума биће камен спотицања на путу ка стварању истинске глобалне стабилности у Европи.“ (Милосављевић, С., *Русија и „мир“*, ..., стр. 260-3.)

⁶ Видети шире: *Стратегија национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*, утврђена 12 мая 2009 г., № 537, (<http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>, 15.11.2016.)

На првобитне намере САД да инсталира елементе противракетне одбране (ПРО) на територији Пољске и Чешке, Русија је одреаговала износећи став да је за њу неприхватљиво постављање система ПРО у близини њених граница и да би у том случају Москва била принуђена да као контра меру инсталира офанзивне ракетне системе „Искандер“ у Калињградској Области.⁷ Ангажовање Русије у одговору на изградњу елемената америчке ПРО у Источној Европи, неминовно је резултирало додатном изградњом и ојачавањем њених постојећих нуклеарних капацитета.

Након одлуке администрације претходног америчког председника Барака Обаме, у почетним годинама његовог првог мандата, да САД привремено одустане од инсталирања ПРО у Источној Европи, као алтернатива уследиле су најаве о позиционирању противракетног штита у области Источног Средоземља (на ратним бродовима америчке флоте у близини обала Турске или Израела). То је довело до обнављања ранијег руског предлога о „заједничкој ПРО“,⁸ али је предлог одбијен. У међувремену, САД је интензивирала активности на потписујући 2011. године, споразуме са Турском, Пољском и Румунијом, уместо Чешком. САД и Румунија су септембра 2011. године, потписали споразум о стационирању елемената „ЕвроПРО“ у Румунији.⁹ Претходно, почетком истог месеца потписан је споразум и са Турском о изградњи радарског система на њеној територији. Овим потезима, претходило је током 2010. године, ревидирање у мањој мери постојећег споразума са Пољском (из августа 2008) о инсталирању елемената противракетног штита у тој држави.¹⁰ У Деваселу је 28. октобра 2013. године почела изградња копнене базе система „ЕвроПРО“, са најавама да би за нешто више од две године база требало да буде завршена, док је за базу у Пољској тај рок пролонгиран на 2017-18. годину.¹¹ Тим поводом су руски званичници експлицитно исказали

⁷ Руски председник Д. Медведев је у обраћању нацији 05.11.2008. године изјавио да ће Русија разместити своје ракетне системе „Искандер“ у област Каљинграда, као одговор на инсталирања елемената америчког система ПРО у Европи. (Штављанин, Д., *Хладни мир*, Радио слободна Европа, Београд, 2009, стр. 537.)

⁸ Владимир Путин је почетком јуна 2007. године предложио изградњу заједничког система ПРО, уз коришћење капацитета некадашњег руског радарског система лоцираног у Габали, у Азербејџану (уместо у Чешкој и Пољској), који према руском ставу у потпуности може да оствари сврху (одбрану од хипотетичког напада из Ирана или С. Кореје) и да у исто време буде гаранција Русији да изградња штита није усмерена против ње. Путинов предлог је одбијен... (Видети шире: Филимоновић, М., „Узроци спољнополитичке офанзиве Русије“, *Међународна политика*, LVIII, бр. 1125-1126, јануар-јун, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2007. стр. 5-24.)

⁹ „Ракетни штит САД „уздрмао“ Србију, *Вечерње новости*, 19.09.2011, (<http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/165595/Raketni-stit-SAD-uzdrmao-Srbiju>, 26.09.2011.); Приликом потписивања споразума тадашњи амерички државни секретар Хилари Клинтон изјавила је да ће тај споразум „...направити од Румуније централног играча у ракетном штиту НАТО“. („Румунија прихватила антиракетни штит НАТО“, *Политика*, 15.09.2011.)

¹⁰ Министар одбране Пољске, Богдан Клих изјавио је да ће у тој земљи, најкасније до 2018., бити инсталиране ракете СМ-3, пресретачи балистичких ракета кратког и средњег домета. („Пољска: Амерички пресретачи ракета до 2018.“, *Танјуге*, 02.07.2010. (<http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/64670/Poljska-Americki-presretaci-raketa-do-2018>, 15.01.2017.)

¹¹ Успостављање противракетног система у Европи и његово повезивање са системом у САД био је један од главних изазова Лисабонског самита 2010. године. Тада је одлучено да Северноатлантски савет изради нацрт акционог плана којим ће темељно регулисати развој капацитета система противракетне

став да елементи америчког глобалног ПРО система у Европи нису намењени против Ирана и С. Кореје (како гласи званично образложење), него против Русије. Такво становиште они истичу и данас, неколико година касније, наводећи да је циљ размештања “ЕвроПРО” на источно-европским просторима неутрализација нуклеарног потенцијала Русије, и да наведени систем представља безбедносу претњу војним интересима Русије.¹² На југоистоку Турске су 15.02.2013. године, постали оперативни ПВО системи ЗРК „Патриот“ (укупно је размештено шест батерија: две батерије у Кахраманмарашу, две у Газиантепу и две у Адани), а инсталирана је и радио-локациона станица (РЛС) високе резолуције, за рано упозоравање на ракетни напад.

Прва копнена база америчког система “ЕвроПРО” „Иџис” („*Aegis*”) (слика 1) на територији Румуније (у Дивеселу), постала је оперативна 12. маја 2016. године (један радар „SPY-1” и 24 антибалистичке ракете „SM-3”¹³). База у Дивеселу је опремљена системом „*Aegis Ashore*” са универзалним вертикалним бродским лансирним системима „МК-41”, и ракетама SM-3. Противваздушни ракетни системи „Patriot PAC-3” (еквивалент руског система С-300) ће допуњавати систем “ЕвроПРО” „*Aegis*”, у Румунији и Пољској, а поред тога, у Румунију и Пољску упућени су и извиђачки авиони опремљени авиационим системом за лоцирање и контролу (AWACS).

База у Дивеселу само је један од елемената тог система. Остале његове компоненте су идентична база ПРО на северу Пољске, у Ређикову, која треба да постане оперативна до 2018. године (такође са једним радаром „SPY-1” и 24 ракете „SM-3”). Поред ових „стационарних” елемената, “ЕвроПРО” сачињавају и мобилне компоненте система „*Aegis*”, на најмање четири ратна брода САД, чија је стална стацио-нарна лука, војно-поморска база Рота, у Шпанији. Део овог система је и радарски систем РЛС (X-band) у источном делу Турске, у граду Курецик, док је командни центар („централна команда”) стациониран у Немачкој (америчка ваздухопловна база Рамштајн).

одбране. Крајњи рок за увођење противракетне одбране над простором Централне Европе је 2018. година, а за завршетак читавог пројекта предвиђа се 2022. година. У погледу противракетног система постигнут је консензус савезника у перцепцији да постоји претња Европи од напада ракетама средњег домета са нуклеарним бојевим главама, као и да противракетни штит буде отворен и за треће земље, укључујући и Русију.

Шире видети: Ђорђевић, Б. и Глишић, М., *Северно атлантска уговорна алијанса (НАТО)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013, стр. 48-51.

¹² На том становишту је Виктор Јесин, бивши начелник ГШ Ракетних јединица стратешке намене који сматра да је инсталирање елемената “ЕвроПРО” у Румунији и Пољској, директна војна претња безбедности Русије и аргументацију за свој став даје кроз занимљиву компарацију, наводећи да би ИКБР „Першинг-2” од Немачке до Москве летео 7-10 минута, а да би ракете из Румуније и Пољске и евентуално из прибалтичких држава ову раздаљину прешле за duplo краће време, при чему руски систем ПРО у тако кратком временском интервалу једноставно не може бити ефикасан... („Стратешке нуклеарне снаге Русије биће у потпуности обновљене до 2020.”, 29.09.2014., (http://ruska-rec.ru/news/2015/11/27/msp-rf-nato-roponovo-rosseo-da-odvrgasa-rusiju_545371), 28.12.2016.)

¹³ Анти балистичка ракета поморског базирања „SM-3” је пројекат корпорације „Raytheon” (САД). Основна намена је неутралисање ракета кратког и средњег домета. Техничке карактеристике: дужина 6,55 м, пречник 0,34 м, брзина М 8, домет 500 км, висина погађања 250 км.

Слика 1 – Систем “ЕвроПРО” (званична верзија НАТО)

(Извор: http://ruskarec.ru/multimedia/infographics/2014/06/08/struktura_i_ciljevi_sistema_evropo_zvanicna_verzija_31161.html)

САД и НАТО и „даље“ уверавају Русију да систем „ЕвроПРО“ није усмерен против ње већ за неутралисање хипотетичких ракетних напада из Ирана и Северне Кореје. Русија међутим, „и даље“ заступа дијаметрално супротан став и наводи да размештање против-ракетног система близу њених граница представља претњу њеној безбедности. Председник Руске федерације Владимир Путин, у вези са отварањем базе „ЕвроПРО“ у Румунији, стоји на становишту да „... амерички ракетни штит у Румунији није одбрамбени систем, већ да је део стратешког нуклеарног потенцијала САД, који је постављен на периферији, у конкретном случају у Источној Европи“.¹⁴ Такође, поред чињенице да антиракетни штит у Румунији представља претњу њеној безбедности, Русија истиче и да ће уследити њен одговор, као и да ће инсталирање „ЕвроПРО“ близу руских граница довести до нарушавања међународног система безбедности. Реагујући на ове изјаве званичници Сједињених Држава су изразили забринутост због руског става.¹⁵

Суштина руског противљења инсталирању америчког система „Евро-ПРО“ „Aegis“ у Румунији и Пољској, садржана је у аргументацији да овај систем може бити пренаменован у офанзивно наоружање, односно да се универзални, вертикални бродски лансирни системи „МК-41“ (за противваздушне ракетне системе „Standard SM-3“), могу користити и за лансирање крстарећих ракета средњег и малог домета, односно стратешких крстарећих ракета „Томаhawk“ („Tomahawk“) које поред конвенционалне, могу носити и нуклеарне бојеве главе. Поред тога, по мишљењу војних експерата, са развојем савршенијих америчких антибалистичких ракета-пресретача „SM-3 Block IIA“ и „SM-3 Block IIB“ (око 2020. године), систем „ЕвроПРО“ ће постати много офанзивнији и опаснији.

Управо због изнетих чињеница у вези са мулти-функционалношћу лансирних система МК-41, Русија сматра да су постављањем базе „ЕвроПРО“ у Румунији прекршене одредбе *Споразума о елиминацији ракета малог и средњег домета (РСМД)*, из 1987. године.¹⁶ Иако САД одбацују руске оптужбе, наводећи да се лансери „МК-41“ неће користити за лансирање крстарећих ракета, Русија апострофира чињеницу да и само инсталирање инфраструктуре која омогућава такво потенцијално лансирање, представља кршење споразума о елиминацији РСМД.

С друге стране и САД константно оптужују Русију за кршење *Споразума о елиминацији РСМД*, наводећи да руске крстареће ракете *P-500* (за оперативно-тактички систем „Искандер-М“), имају домет преко 500 км, као и да нова руска ИКБР *РС-26 „Рубеж“* мора да буде обухваћена споразумом о елиминацији РСМД, јер се њоме могу гађати циљеви на удаљености мањој од 5.500 километара. Упркос међусобним оптужбама и неслагањима и САД и Русија званично наводе да је потребно очувати Споразума.

¹⁴ „Путин: Амерички штит није одбрана већ нуклеарни потенцијал САД у Европи“, 13.05.2016., (<http://rs.sputniknews.com/rusija/20160513/1105654452/Putin-odbrambenistit-SAD-Rusija.html>, 17.05.2016.)

¹⁵ Заменик министра одбране САД Роберт Ворк изјавио је да је Пентагон забринут због Путинове изјаве да постављање америчког ракетног штита у Дивеселу и Ређикову, Русија перципира као безбедносну претњу на коју ће одговорити. („Пентагон одбацује Путинове примедбе на европски ПРО систем“, *Спутњик*, 14.05.2016., (<http://rs.sputniknews.com/svet/20160514/1105673151/Pentagon-Putin-PRO.html>, 20.05.2016.)

¹⁶ *Споразум о елиминацији ракета средњег и малог домета (РСМД)* потписали су 1987. у Вашингтону Роналд Реаган и Михаил Горбачов. Потписивањем споразума стране су се обвезале да униште све своје балистичке и крстареће ракете базиране на копну које могу прелетети удаљеност од 1.000 до 5.500 км (средњи домет) и од 500 до 1.000 км (мали домет).

Одговор Русије на “ЕвроПРО” „Aegis” у Румунији и Пољској

Русија одбацује тврдње САД да је систем “ЕвроПРО” намењен за заштиту региона од ракетних напада из Ирана и Северне Кореје, и сматра да његово распоређивање близу руских граница представља нарушавање стратешке равнотеже и међународне стабилности. Русија истиче да ће одговорити узвратним, парирајућим мерама којима ће покушати да компензује „негативан” утицај европског система ПРО на њену безбедност и које ће примарно бити усмерене на јачање потенцијала руских стратешких нуклеарних снага и развој напредних система наоружања. У сваком случају, остаје отворено питање како могао да изгледа руски одговор на стварање “ЕвроПРО” и колико су реалне могућности Русије да спроведе асиметричне парирајуће мере?

Сегмент руског одговора на инсталирање америчког система ПРО близу руских граница може представљати и развој термонуклеарног интерконтиненталног балистичког система РС-24 „Јарс”. Руска војска (Ракетне снаге стратешке намене) планирају да у наредним годинама замене системе ИКБР „Тополъ М”, мобилним копненим ракетним системима „Јарс” и „Јарс-М”. Ракетни систем „Јарс” гађа циљеве на удаљености од 11-16.000 км. За разлику од „Тополъ-М”, „Јарс” има већи број нуклеарних бојевих глава са индивидуалним навођењем и већу брзину. Његова најважнија карактеристика су вишеструке бојеве главе са независно усмереним пројектиlima и електронски систем за навођење и маневрисање (аутохтона завршна фаза лета), али је већина детаља непозната. У употреби је од 2010. године.

Русија је 2015. године ставила у оперативну употребу нову интерконтиненталну ракету РС-26 „Рубеж”, познату је и под радним називом „Авангард”. Пројекат је држан у тајности и о ракети се зна врло мало: произведена је на бази РС-24 „Јарс” и ради на чврсто гориво. Опремљена је раздвајајућом (MIRV) бојевом главом. Нема података колико тачно бојевих блокова носи и колика је њихова маса. Заправо реч је о модернизацији ракете „Јарс” из фамилије „Тополъ-М”. Производиће се само у мобилној варијанти и временом ће заменити системе „Тополъ”, који полако застаревају. Ракета „Рубеж” РС-26 је конструисана у Московском институту за термотехнику, који је иначе родоначелник свих руских стратешких ракета на чврсто гориво – „Тополъ-М”, „Булава”, „Јарс”. ИКБР „Рубеж” РС-26, поред домета од 11.000 километара, има смањено време „бустер” фазе на пет минута, што отежава регистровање лансирања. „Рубеж” се вертикално покреће са мобилног лансера, на одређеној висини лети по балистичкој путањи, а у завршној фази лета на неколико стотина километара пре циља бојева глава понире и наставља лет као крстарећа ракета.

Русија истиче да као један сегмент одговора на инсталирање америчког система “ЕвроПРО” планира да у наредним годинама реактивира „Борбене железничке ракетне комплексе” (БЖРК) - возове наоружане интерконтиненталним балистичким ракетама. Овај комплекс чини композиција од две или три локомотиве и специјалних вагона у којима су смештени транспортно-лансирни контејнери са интерконтиненталним балистичким ракетама. Због мобилности БЖРК јако је отежано његово лоцирање. Совјетске (касније руске) стратешке ракетне трупе већ су поседовале

БЖРК 15П961 (три дивизије, свака са по четири пука и 12 композиција са по три стратешке ракете РТ-23 УТТХ „Молодец“) у периоду од 1984. до 2007. године. Нови БЖРК „Баргузин“ ће бити опремљен лакшом, али ефикаснијом ракетом „Рубеж“ РС-26, која је знатно лакша од ракете „Молодец“, краћа је (ракета стаје у један вагон), самим тим возови ће бити лакши, па неће бити потребе да композицију вуку три локомотиве као код старих БЖРК.

Једна од варијанти адекватног одговора Русије на система “ЕвроПРО” у Румунији и Пољској је и размештање оперативно-тактичког ракетног комплекса кратког домета ОТРК „Искандер-М“ (SS-26 Stone - по класификацији НАТО) на територији Калињинградске Области и на Криму.¹⁷ ОТРК „Искандер-М“ (слика 2) спада у навођено наоружање, које се тешко пресеће системима ПВО и ПРО.

Техничке карактеристике ракете 9М723К1 („Искандер-Е“)

Маса	3800 kg
Број степенова	1
Избачајна маса	480 kg
Гориво	тврда смеша
Даљина лета	280 km

Ознаке

Војна – ОТРК „Искандер-М“
 Индекс ГРАУ (совјетске и руске ознаке) – 9М72
 Индекс НАТО – а – SS-26 Stone
 Класа – Оперативно-тактички ракетни комплекс

Историјат

Развијен у Коломенском КБ за машиноградњу (КБМ) између 1990-2000. Извозна варијанта има ознаку „Искандер-Е“ (1 ракета на лансирном уређају, смањени домет ракете). Такође је развијена варијанта „Искандер-К“ која користи крстареће ракете.
 Серијска производња почела 2007.

Борбене могућности

Вероватно кружно скретање: испод 30 метара.
 Варијанте опремања: касетна, парчадно-фугасна, прободна бојева глава.
 Варијанте „Искандер-М“ и „Искандер-К“ опремају се ракетама са даљином лета до 500 km. По потреби комплекс „Искандер-К“ може бити опремљен крстарећим ракетама великог домета (преко 2.000 km).

У састав комплекса улазе:

Слика 2 – Оперативно-тактички ракетни комплекс „Искандер“
 (Извор: http://ruskarec.ru/multimedia/infographics/2013/12/21/operativno-takticki_raketni_kompleks_iskander_27085.html)

¹⁷ Систем „Искандер“ развијен је у Коломенском конструкционом бироу за машиноградњу (КБМ), током последње деценије прошлог века (1990-2000.), а серијска производња почела је 2007. године. Варијанте „Искандер-М“ и „Искандер-К“ опремљене су ракетама са даљином лета до 500 km, док по потреби систем „Искандер-К“ може бити опремљен крстарећим ракетама великог домета (преко 2.000 km). Извозна варијанта носи ознаку „Искандер-Е“ (једна ракета на лансирном уређају и смањени домет ракете на 280 km).

Једна од парирајућих мера Русије може бити развој и увођење у употребу нове супер тешке стратешке ИКБР „Сармат“, на течном гориву, која треба да постане део наоружања руске војске у периоду 2018-20. године. Ракета може да носи десет нуклеарних блокова. „Сармат“ треба да замени ИКБР „Војевода“.¹⁸

Део руског одговора на систем “ЕвроПРО” у Румунији и Пољској свакако представљају и нуклеарне подморнице нове генерације типа „Бореј“ из пројекта 955, које треба да постану основа поморске компоненте нуклеарне тријаде Русије. У склопу плана модернизације руских ОС до 2020. године, Ратна морнарица треба да добије осам нуклеарних подморница класе „Бореј“ (од којих свака може бити наоружана са по 16 ИКБР „Булава-30“¹⁹) и још осам више наменских нуклеарних подморница из пројекта 885 „Јасен“.

Почетком 2013. године, у борбени састав Ратне морнарице РФ ушла је прва стратешка ракетна подморница пројекта 955 класе „Бореј“, под називом „Јуриј Долгоруки“. Подморница је 10. јануара 2013. уведена у оперативну употребу. Има 16 стратешких ракета „Булава-30“ (SS-NM-30 по НАТО класификацији), од којих свака носи 6-10 вишеструких нуклеарних бојевих глава са независно усмереним пројектилима. Она ће се придружити стратешким подморницама пројекта 667 БДР „Калмар“ (Delta III) и 667 БДРМ „Делфин“ (Delta IV) које су већ у борбеном саставу РФ.

Ратна морнарица РФ, већ крајем исте 2013. године, добила је и другу подморницу из пројекта 955 класе „Бореј“ под називом „Александар Невски“, такође наоружану са 16 ракета „Булава“, а налази се у саставу Тихоокеанске флоте. Техничке карактеристике: дужина атомских подморница пројекта „Бореј“ износи 170 м, ширина 13,5 м, а подводни депласман је 24 хиљаде тона. Подморнице пројекта „Бореј“ могу да носе по 16 интерконтиненталних балистичких ракета на чврсто гориво Р-30 „Булава-30“,²⁰ као и ракетна торпеда.

Стратешка атомска подморница четврте генерације „Владимир Мономах“, пројекта „Бореј“, 19.12.2014. године званично је предата РФ. Ово је трећа у низу нуклеарна подморница класе „Бореј“, која ће бити у саставу Тихоокеанске флоте. Још две подморнице класе „Бореј“ налазе се у последњој фази изградње.

¹⁸ „Сармат“, коју развија читав конзорцијум предузећа на челу са Државним ракетним центром „Академик Макејев“, биће дупло мањи од „Војевода“ (стартна маса око 100 тона, у поређењу са „Војводиних“ 211 тона). „Сармат“ ће моћи да „избаци“ 4-5 тона, а већи домет обезбеђује слободу маневра ракете пре и после лансирања. ИКБР Р-36М2 „Војевода“ (по НАТО класификацији - SS 18 Satan III), и после пола века од увођења у употребу представља моћно оружје које ће се користити сигурно још 10-20 година. Носи до 10 нуклеарних блокова, сваки снаге 750 кт. Својевремено ова совјетска „грдосија“ је била најмоћнија ИКБР на свету, дужине 34 м, пречника 3м, масе 211 тона, тежине бојеве главе 8,8 тона, са даљином лета до 15.000 км.

¹⁹ Поморска ИКБР „Булава“ може да носи 10 суперсоничних маневришућих нуклеарних блокова са индивидуалним навођењем који су у стању да мењају висину и правац лета.

²⁰ Интерконтинентална ракета Р-30 „Булава-30“, дужине 11,5 метара (без бојеве главе), тежине 36,8 тона, има три степена – прва два на чврсто и трећи на течном гориву. Може бити лансирана и испод површине воде. „Булава“ може да понесе до 10 атомских глава, свака јачине 150 кт. Максимални домет је 11.000 км. Развој ове ракете почео је још 1992. године, а коначно је ушла у оперативни састав руских поморских снага, указом тадашњег председника Русије Дмитрија Медведева, од 27.12.2011. године. (Ракић, Ж., „Шта то има Русија што плаши Американце“, *Политика*, 15.02.2015, (<http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Sta-to-ima-Rusija-sto-plasi-Amerikance.sr.html>), 15.02.2015.)

Нова више наменска нуклеарна подморница четврте генерације К-329 „Северодвинск“ из пројекта 885 „Јасен“ (са крилатим ракетама) ушла је у састав РМ Русије јуна 2014. године. Дужина подморнице износи 119 м, висина 13,5 м, са депласманом (надводни/подводни) од 8.600/13.800 тона. Подморница има десет торпедних апарата калибра 533 мм и лансере за крстареће ракете „Калибар“ и „Оникс“. Карактеристична је по томе што торпедни апарати нису смештени у кљуну, већ иза предње коморе са посадом, чиме је на прамцу ослобођено место за хидро акустичну антену. Основно оружје „Северодвинска“ су надзвучне против бродске крилате ракете ЗМ55 П-800 „Оникс“ („Јахонт“) домета до 350 km (24 комада) и стратешке крилате ракете великог домета Х-101.²¹

На подморницама класе „Јасен“ налазе се и ракете „Гранат“ (еквивалент америчкој ракети „Томахаawk“ („Tomahawk“), домета до 3.000 km, која може бити опремљена нуклеарном бојевом главом. Подморница преко торпедних апарата може да испалјује против бродске ракете ЗМ54 „Бирјуза“ и противподморничке „91Р“. На „Северодвинску“ су постављени специјални систем за активну против торпедну одбрану. „Јасен“ има америчке аналоге, више наменске подморнице из класе „Си-волф“ („Seawolf“) и „Вирџинија“.

Русија је у Пиоњерску, у Калињинградској области, поставила радарску станицу „Вороњеж-ДМ“, која покрива радијус од 6.000 km. Сличне РЛС постоје у Армавиру у Краснодарском крају, у селу Лехтуси код Санкт Петербурга и у селу Мишелевка поред Усоља-Сибирског, код Иркутска. РЛС системи за рано упозорење од ракетне опасности у Русији постоје још на Кољском полуострву, у Олењегорску („Дарјал“ и „Дњестар-М“), у Републици Коми, граду Печора („Дарјал“), у белоруским Ганцевичима („Волга“), у Казахстану на Балхашу („Дњепар“ и „Дњестар“).

Русија је до 09.12.2012. године, користила и РЛС („Дарјал“) у Габали (Азербејџан), на основу уговора о закупу, који је 1992. године потписан на 20 година.²² До фебруара 2009., користила је и две РЛС, у Берегову (западна Украјина) и Севастопољу (Крим). Рад ових РЛС у потпуности је заменио радарски систем „Вороњеж“ у Армавиру. Донета је одлука да се све нове радарске станице граде само на територији Русије. Поред ових сличне станице биће и у Барнаулу (Алтајски крај, јужни Сибир), Омску и у Јенисејску, у Оренбуршкој области. Уласком Крима у састав Русије, РЛС система за упозорење на ракетни напад „Дњепар“ и „Пункт за управљање орбиталном групом“ у Севастопољу, као и „Центар за испитивање и управљање космичким средствима“ код Јевпаторије, модернизовани су и враћени у употребу.

Системи противваздушне одбране С-300 и С-400 (С-300П – индекс „П“ значи ПВО, прим аут.) такође могу представљати део одговора на систем „ЕвроПРО“ у Румунији и Пољској.

²¹ Корољков, А., „Најстрожа поморска нуклеарна тајна ступила на дужност“, 19.06.2014., (http://ruskarec.ru/science/2014/06/19/najstroza_pomorska_nuklearna_tajna_stupila_na_duznost_31459.html, 19.06.2014.)

²² Радарска станица „Дарјал“ у Габали почела је са радом 1985. Њен радијус је био 6.000 km и покривала је Блиски Исток, Персијски залив, Авганистан и део Индије са околним морима. После распада СССР, Азербејџан је радарску станицу уступио Русији, уз годишњу накнаду од седам милиона долара. (Литовкин, В., „Зашто Русија више неће да користи Габалинску радарску станицу?“, 19.12.2012., (http://ruskarec.ru/articles/2012/12/20/zasto_rusija_vise_nece_da_koristi_gabalinsku_radarsku_stanicu_18917.html, 19.06.2016.);

Уговор о закупу није продужен јер је Азербејџан вишеструко повећао цену годишњег закупа (са седам на 300 милиона долара) и понудио кратак рок уговора (до три године).

Што се тиче историјата развоја ПВО система С-300, у СССР се крајем 1960-их година почело са развојем новог противавионског ракетног система са радијусом дејства око 100 км. Направљен је као универзални (противавионски и противракетни) систем под називом С-300. Прва тестирања обављена су средином 1970-их година прошлог века. Први ракетни ПВО системи средњег домета С-300 били су намењени за одбрану од напада из ваздуха и крстарећих и аеробалистичких ракета. Овај систем постао је основа противавионских ракетних јединица противваздушне одбране земље од 1975. године.

Поред копнених варијанти (на точкашима или гусеничарима) у наоружање је уведен и бродски систем С-300Ф (противваздушна одбрана морнарице). Систем С-300ПС уведен је у наоружање 1983. године, као самоходна варијанта (отуда слово „С“ у индексу, а „П“ означава ПВО), док се систем С-300ПМ производи у мобилној варијанти (на шасији моторних возила високе проходности) и у вучној варијанти. Када је реч о основним војно-техничким карактеристикама система С-300ПМ (са противавионским навођеним ракетама 48Н6) с обзиром на његову „старост“, оне су импозантне: домет по даљини: 5-150 км; домет по висини: 10-27.000 м; брзина кретања циљева који се могу гађати: до 1.800 м/с (до 2.800 м/с са навођењем на циљ); број ракета који се могу пратити: до 12; број истовремених циљева – до 6; време потребно за припрему за гађање/за покрет: 5/5 минута; број ракета у комплексу: до 48. Што се тиче техничких карактеристика противавионске навођене ракете 48Н6: дужина: 7,5 м; пречник: 0,519 м; маса: 1.800-1.900 кг (маса бојевог дела – 145 кг); домет: 150 км; брзина: до 2.100 м/с; оптерећење: до 25 Г. Производња система С-300ПС (уведен у употребу 1982.) и 300ПМ (у употреби од 1993.), који су дуго времена чинили основу ПВО Русије, била је прекинута 2011. године, јер су руске оружане снаге постепено прешле на савременије модификације противавионских зенитно-ракетних система (ЗРС).

Варијанта „Зенитно-ракетног система (ЗРС) С-300ПМУ1“ великог домета, намењена је за борбу против савремених авиона и крстарећих, аеробалистичких, и оперативно-тактичких ракета. Цена комплекта С-300ПМУ1 (са 12 лансирних уређаја у комплекту) износи око 115 милиона долара. Зенитно-ракетни систем (ЗРС) С-300ПМУ2 „Фаворит“ великог домета (НАТО ознака „SA-20b Gargoyle“), представља модернизацију С-300ПМУ1 и данас је један од најуниверзалнијих система ПВО са великим извозним потенцијалом. Претходни системи С-300ПМ и С-300ПМУ1 могу да се дораде до нивоа С-300ПМУ2. Сваки противваздушни ракетни комплекс који улази у састав система има до два самоходна лансера од којих сваки може да носи по четири ракете и по један радар. По својим основним перформансама С-300 је у рангу свог америчког аналога – систем „Патриот“. ПВО системи С-300 налазе се у наоружању једног броја земаља са постсовјетског простора (Белорусија, Казахстан, Украјина), а поседују га и Кина, Бугарска, Словачка, Грчка, Иран итд.

Следећа генерација противавионских ракетних система који су рађени на бази С-300 је руски систем С-400 „Тријумф“ (НАТО ознака „SA-21 Growler“), са значајним побољшањима и унапређењима у односу на свог претходника: а) зона уништавања циљева по даљини: аеродинамичких од два до преко 200 км, балистичких 7-60 км (компарације ради ЗРС С-300ПМУ2 „Фаворит“ има зону уништавања аеродинамичких циљева од 3-200 км, а балистичких 5-40 км); б) зона уништавања циљева по висини 0,01-30 км (што је приближно исти параметар као и код С-300ПМУ2);

в) брзина циљева - до 4.800 м/с, што представља једно од најзначајнијих побољшања у односу на С-300ПМУ2, код кога брзина циљева износи 2.800 м/с); г) ПВО ракетни комплекс С-400 „Тријумф“ омогућава гађање до 10 циљева, са навођењем највише 20 ракета (С-300ПМУ2 „Фаворит“ омогућава гађање до шест циљева, са навођењем до 12 ракета).

У међувремену, развијен је и ПВО ракетни комплекс С-500, од кога се очекује да ће са висином пресретања од 200 км, бити у стању да открије и истовремено уништи до 10 балистичких циљева који лете брзином од 5.000-7.000 м/с.

Одговор на “ЕвроПРО” је модернизација и планови о поновном покретању производње руског стратешког бомбардера Тупољев Ту-160 „Бели лабуд“ (по НАТО класификацији „*Bleek Jack*“), који представља део руске нуклеарне тријаде. Произведен је у Опитно конструкционом бироу (ОКБ) „Тупољев“, почетком 80-тих година прошлог века као одговор на амерички стратешки бомбардер Б-1Б. Сматра се највећим и најтежим икад направљеним надзвучним борбеним авионом. Аеродинамика Ту-160 успешно је реализована применом интегралне аеродинамичке шеме. Крила имају променљиву геометрију (угао стреле од 20-65 степени, са ручном и аутоматском регулацијом). Оваква аеродинамика обезбедила је Ту-160 високе перформансе у надзвучном и подзвучном режиму лета.²³

У компарацији са америчким еквивалентом Б-1Б, предност Ту-160 огледа се у бољим аеродинамичким перформансама (већа брзина пењања, боље убрзање, већа брзина хоризонталног лета при већој полетној маси). Ту-160 спада у ред највећих и најбоље наоружаних стратегијских бомбардера. У трупци авиона, у два контејнера дужине 10 м могу бити смештени крстарећи пројектили или нуклеарне бомбе укупне масе 16,33 тона. Амбициозни планови совјетске државе да произведе 100 ових стратешких бомбардера осујећени су економском кризом и недостатком финансијских средстава, тако да је произведено укупно 38 авиона, а производња је обустављена 1992. године. У руским ваздушним снагама остало је укупно 16 оваквих авиона,²⁴ а крајем 1999. године, у оперативној употреби било је само седам. Министарство одбране РФ је 2009. године, потписало уговор о модернизацији десет Ту-160 до 2019. године (уградња нове навигацијске опреме, нови радар СУВ, нови мотор (ТРДДФ) НК-32, произвођача ОКБ „Кузњецов“). Командант РВ РФ, генерал Виктор Бондарев, средином маја 2015. године, најавио је поново покретање производње стратешког бомбардера Тупољева Ту-160, односно његове модернизоване верзије Ту-160 М2. План је да се произведе педесет стратешких бомбардера Ту-160 М2. Први летови могу се очекивати 2018, а серијска производња требало би да започне 2021. године.

²³ Одличне летачке перформансе Ту-160 потврђене су и постављањем више светских рекорда, који су признати од стране Међународне аеронаутичке федерације (ФАИ). Први рекорд се односио на постигнуту брзину од 1.720 км на час са теретом од 16 тона, а други на постигнуту висину лета од 11,25 км са максималном носивошћу борбеног терета. Оба рекорда постигнута су 1989. године, Ту-160 држи рекорд и у времену трајања лета из 2010. године, када су два стратешка бомбардера Ту-160 провела 24,5 часова у ваздуху.

²⁴ Руски ратни арсенал: 10 оружаних система које користи руска армија“, 07.01.2015., (<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/524867/RUSKI-RATNI-ARSENAL-Deset-oruzanih-sistema-koje-koristi-ruska-armija>, 23.01.2017)

Један од одговора Русије на систем “ЕвроПРО” је и јачање војне сарадње са Белорусијом (стварање ваздухопловне војне базе Руске Федерације у Белорусији, ојачавање заједничке ПВО...). Војно-ваздухопловна база „Барановичи“ у Белорусији, сегмент је јединственог руско-белоруског регионалног система ПВО на западном оперативном правцу, који се састоји од радарских јединица, јединица ПВО и ловачке авијације. На аеродрому „Барановичи“ раније је био базиран један одред ловаца Су-30СМ3 (три до четири авиона) у склопу регионалног руско-белоруског система заједничке ПВО, а најављено је и формирање руске ваздухопловне базе, у којој ће бити базиран авијацијски пук са 24 авиона и потребном инфраструктуром.²⁵

Део одговора Русије могао би бити и стационарање ескадриле тешких бомбардера на Криму и додатна милитаризација Калињинградске области и Арктика, затим опремање руских подморница и бродова у Балтичком и Црном мору крстарећим ракетама морског базирања „Калибар“, које имају домет од 2.600 километара,²⁶ уз већ постојеће наоружање нуклеарних подморница класе „Бореј“ балистичким ракетама Р-30 „Булава“.

Русија је формирала и две нове дивизије у Западном и једну у Јужном војном округу, као одговор на формирање НАТО снага за брзе интервенције и примицање инфраструктуре алијансе на руском северо-западном стратешком правцу. Такође, одговор Русије може бити иступање из Споразума о смањењу и ограничењу стратешког офанзивног наоружања (СТАРТ),²⁷ или из Споразума о смањењу ракета средњег и малог домета из 1987. године.

Сумирајући све наведене аспекте анализе, намеће се закључак да овакав развој безбедносне ситуације у вези са инсталирањем “ЕвроПРО” система у Румунији и Пољској и асиметричног одговора Русије у виду јачања својих стратешких нуклеарних потенцијала и додатне милитаризације Крима и Калињинградске области, наговештава актуелизацију Црноморског региона и Балкана са геополитичког и безбедносног аспекта, са тенденцијом да се поједини потези „велике игре“ изместе са евроазијске „шаховске табле“ на овдашње просторе.

Остају питања у ком облику и у коликом интензитету ће доћи до узвратне реакције Русије и у којој мери ће то условити прекомпозицију безбедоносне архитектуре у региону, с обзиром на чињеницу да је Крим *de facto* и *de jure* у саставу Русије од 2014. године и да је удаљен свега пар стотина километара од Дивасела у Румунији. У таквој ситуацији хипотетичког измештања фокуса геостратешког надметања великих сила на просторе Црноморског региона, па и Балкана, војно-стратешка позиција Крима постаје још значајнија, уз додатну милитаризацију полуострва, инсталирањем најсавременијих руских система наоружања.

²⁵ „Русија прави војну ваздухопловну базу у Белорусији“, 24.08.2014., (http://ruskarec.ru/politics/2014/08/24/rusija_pravi_vojnu_vazduhoplovnu_bazu_u_belorusiji_33053.html, 17.02.2017.); Сергеј Шојгу је 2013. године, у Минску, говорио о изградњи руске ваздухопловне базе у Белорусији, уз ојачавање белоруског система ПРО са четири нова дивизиона зенитно-ракетних система С-300ПМУ „Фаворит“. Значај руске ваздухопловне базе на аеродрому „Барановичи“, више је политички него војни, а има и чисто практичну димензију, јер се близу града Барановичи налази „558. Завод“ за ремонт авиона, специјализован за сервисирање ловаца Су-27 и бомбардера Ту-22.

²⁶ Каспијска флотила РМ РФ је крстарећим ракетама „калибар“ гађала положаје Исламске државе у Сирији.

²⁷ Руска Дума је приликом ратификације новог споразума СТАРТ, ставила напомену да распоређивање елемената ПРО може бити један од разлога за иступање из Споразума.

На основу изнетих чињеница, може се закључити да упорно америчко инсистирање на инсталирању елемената противракетне одбране у близини руских граница, без узимања у обзир ставова руске стране, отвара перспективу да таква ситуација постане тег који ће глобални безбедоносни поредак поново повући ка мрачним дубинама хладноратовске логике и враћању принципима „игре са нултим исходом“. У време Хладног рата „...осећање несигурности Совјетског Савеза у сопствену политичку способност да одржи моћ ради остварења националних интереса утицало је на креирање агресивне спољне политике и изазивање низа хладноратовских криза“,²⁸ до чега лако може поново доћи уколико САД, односно НАТО, наставе са непоштовањем ставова Русије.

Управо перспектива таквог хипотетичког сценарија, поново може гурнути Европу ка новим линијама разграничења и подела и озбиљно оштетити „стаклене ноге“ европског безбедносног поретка. Очигледна је чињеница да такав „црни сценарио“ никоме не би ишао у прилог, а и само „опипавање пулса“ јасно указује на погубност таквог „корака у назад“.

Милитаризација Кримског полуострва

Повећана милитаризација Крима део је војно-стратешког одговора Русије на оштравање политичко-безбедносне ситуације у Украјини, јачање присуства НАТО близу руских граница, као и инсталирање система “ЕвроПРО” у Румунији, које Русија перципира као нарушавање система глобалне нуклеарне равнотеже и опасност по своју безбедност. Кримско полуострво се налази у регији Црноморског приморја, на крајњем југу Украјине, односно у северном делу Црног мора, уз западну обалу Азовског мора. Крим и град Севастопољ су марта 2014. године, једнострано изашли из Украјине и ушли у састав Русије, али Украјина и већи део међународне заједнице не признају поменути промену државних граница.

Када се Крим припојио Русији 2014. године, полуострво је за НАТО постало „нова територија“ која представља значајан безбедносни ризик на источноевропским просторима, у самом центру Црноморског региона, што га с војно-стратегијског аспекта чини рањивим, а истовремено и веома значајним и потенцијално веома опасним. Милитаризација Кримског полуострва и квантитативно-квалитативно ојачавање руских војних капацитета у последње три године (Црноморска флота, ловачко-бомбардерска авијација, противваздушна одбрана (ПВО), системи противракетне одбране (ПРО) – системи С-300 и С-400 *Тајфун*, ракете кратког домета, и сл.), представљају нови безбедносни изазов за алијансу.

Из команде Јужног војног округа РФ, почетком септембра 2014. године, саопштено је да ће снаге Обалске одбране Црноморске флоте на Криму у новембру исте године бити појачане. Након хватања диверзантске групе на Криму у првој половини августа 2016. године, одбрана полуострва је ојачана додатним војним снагама, наоружањем и техником, између осталог и инсталирањем најновијих противракетних система С-400 „*Тајфун*“. Додатни разлог милитаризације Крима је и што

²⁸ Ђорђевић, Б., *Хладни рат*, Академије за дипломатију и безбедност, Београд, 2012, стр. 4.

је инфраструктура система "ЕвроПРО" инсталирана у Румунији током 2016. године, постала оперативна. У Каљинградској области на Балтику Русија је разместила најсавременије ПВО системе (С-400) и ракетне системе кратког домета „Искандер-М“. На Криму је тај процес још израженији с обзиром на околност да је база "ЕвроПРО" у Диваселу у Румунији свега пар стотина километара удаљена од Кримског полуострва. Руски министар одбране Сергеј Шојгу изјавио је средином септембра 2014. године, да су политичко-безбедносна ситуација у Украјини и појачано страни војно присуство у близини руске границе, модификовали активност команде Јужног војног округа, а један од приоритета за команду је распоређивање „комплетне и самодовољне војне групације на кримском правцу”.²⁹

На основу плана Министарства одбране РФ да на Криму стационира поморски авионски пук са стратешким бомбардерима Ту-22МЗ,³⁰ инфраструктура ваздухопловних база „Гвардејскоје“ и „Кача“ је модернизована. План је реализован у другој половини 2014. године, размештањем стратешких бомбардера Ту-22МЗ (који могу да носе крстареће ракете са нуклеарним бојевим главама) на аеродрому „Гвардејскоје“. Такође, на Криму су распоређени оперативно-тактички комплекси „Искандер-М“, о којима је већ било речи.³¹

Поред бродова и јединица Црноморске флоте на полуострву су размештене и ескадриле Су-24, јединице обалске одбране наоружане системима „Бал“ и „Бастин“ са крстарећим против бродским ракетама „Уран“ и „Оникс“, самоходни артиљеријски системи „Мста-С“, реактивни системи плотунске ватре „Торнадо-Г“, самоходни противтенковски ракетни системи „Хризантема-С“, зенитно-ракетни системи „Панцир-С1“, ПВО ракетни комплекси С-300 и С-400, системи за радио-електронску борбу „Красуха“ и друго савремено руско наоружање. Притоме, важно је истаћи чињеницу да Русија на оптужбе запада да милитаризује Кримско полуострво између осталог и тактичким носачима нуклеарног оружја (ОТК „Искандер-М“, стратешки бомбардери Ту-22МЗ), одговара да атомског оружја на Криму нема, нити ће оно бити распоређено и да је став Русије да у Црноморском региону не треба да буде нуклеарног оружја.

У контексту наведених чињеница, неспорно је да ће се на Криму током наредних година интензивно развијати војна инфраструктура. План Министарства одбране РФ предвиђа да се на полуострву разместе нове снаге, али и да се постојеће здружене јединице размештене на Криму опреме најсавременијим наоружањем и техником које треба значајно да ојача групацију руских трупа на полуострву.

План је да се Црноморска флота на Криму модернизује са 6 нових бродова и 6 дизел-електричних подморница. Ако се има у виду да је најмлађи брод Црноморске

²⁹ „Шојгу: Приоритет јачање снага у правцу Крима“, *Политика*, 16.09.2014., (<http://www.politika.rs/ vesti/najnovije-vesti/SojguPrioritet-jacanje-snaga-u-pravcu-Krima.sr.html>, 16.01.2017.)

³⁰ „МО враћа на Крим поморску ракетноносу авијацију Русије“, 27.03.2014., (http://ruskarec.ru/news/2014/03/27/ministarstvo_odbrane_vraca_na_krim_pomorsku_raketonosnu_avijaciju_rusije_29347_, 19.06.2014.)

³¹ Поједини амерички конгресмени су се 2014. године обратили тадашњем председнику Бараку Обами са позивом да у обустави сарадњу са Русијом због „размештања тактичких носача нуклеарног оружја на Криму“. Конгресмени су навели да је Русија 2014. године донела одлуку да се на Криму разместе оперативно-тактички системи „Искандер-М“ и бомбардери Ту-22МЗ који могу да изврше удар крстарећим ракетама Р-500, опремљеним и нуклеарним бојевим главама.

флоте ракетни ховеркрафт „Самум“ произведен пре 25 година и да је главни командни брод флоте, ракетна крстарица „Москва“, стара преко 40 година, онда је јасно да је модернизација и занављање Црноморске флоте приоритетан задатак у блиској будућности. По том плану, Црноморска флота у периоду 2014-16. године, треба да добије шест нових фрегата из пројекта 11356. То су вишенаменски бродови за вођење борбених дејстава против бродова и подморница. Нове фрегате имају савремено наоружање чију основу чини ракетни систем „Калибар-НК“ који је намењен за уништавање површинских бродова и подморница, као и циљева на копну. Систем се састоји од осам самонаводећих крстарећих ракета са дометом од 10 до 300 километара. Бродови имају хангаре и узлетно-слетно место за противподморнички хеликоптер Ка-27 (или Ка-31).

Дизел подморнице треће генерације из пројекта 636.3 класе „Кило“. Према плану МО РФ, Црноморска флота у наредним годинама треба да буде модернизована са 6 нових дизел-електричних торпедних подморнице пројекта 636.3 класе „Кило“, које представљају модернизовану варијанту подморнице мале бучности из пројекта 877ЕКМ „Варшављанка“.³² Подморнице из пројекта 636.3 имају виши степен борбене ефикасности у поређењу са претходним пројектима и одликују се високим степеном непотопљивости и пловности. Подморница је модернизована у смислу да је постала бржа, мање бучна, са већим радијусом дејства, већом ватреном моћи и побољшаним акустичким карактеристикама. Подморнице из пројекта 636.3 наоружане су савременим торпедима и крстарећим ракетама „Калибр“, а опремљене су и новом навигационом опремом и савременим информационо-управљачким системом који ради аутононо. У наоружање подморнице такође улази шест 533-мм торпедних апарата са 18 торпеда, који могу бити замењени са 24 мине. У својству система ПВО користи се 8 преносних зенитно-ракетних комплекса (ПЗРК) „Стрела-З“ или „Игла“. Подморница треба да се ојача против бродским ракетним комплексом „Club-S“ са новим системима електронског наоружања. Основни задатак ових подморница из пројекта 636.3 састоји се у контроли акваторије Црног мора. „Новоросијск“, прва подморница из пројекта 636.3, већ се налази у саставу Црноморске флоте.

Ловци Су-27. На кримским војним аеродромима (Гвардејско и Кач) лоцирана је ловачка, ловачко-бомбардерска и извиђачка авијација, авиони Су-24, амфибије Бе-12, борбени и транспортни хеликоптери. На полуострву су стационирани и вишенаменски авиони четврте генерације Су-27 (по класификацији НАТО – „Flanкер“), који су представљали одговор на развијање ловца F-15 у САД. Наоружање Су-27 чини 30-мм топ са борбеним комплетом од 150 пројектила, шест ракета „ваздух-ваздух“ средњег домета и четири ракете за блиску борбу. Заједно са авионом МиГ-29, Су-27 данас представља основни ловачки авион Ратног ваздухопловства и ПВО Русије и важи за један од најефикаснијих у свету.

Противподморнички авиони Тупољев Т-142 и Иљушин Ил-38. Одбрамбена способност Крима побољшана је и авионима Ту-142 и Ил-38. Авион Ту-142 има велики радијус лета и служи за противподморничку одбрану. Ту-142 пројектован је за борбу са подморницама које су наоружане балистичким ракетама типа „Поларис“. Из-

³² Чернишова, В., „Чиме ће Русија ојачати одбрамбену способност Крима“, 11.04.2014., (http://ruskarec.ru/science/2014/04/11/cime_ce_rusija_ojacati_odbrambenu_sposobnost_krima_29723.html, 19.11.2016.)

рађен је на бази Ту-95РЦ. Наоружање Ту-142 чине два 23-мм топа, против бродске ракете, противподморничка торпеда и дубинске бомбе. Авион има максималну брзину лета 800 км/час, борбено оптерећење 8.845 кг, а посаду чине 10 чланова. Против-подморнички авион Ил-38 је израђен на основу путничког авиона Ил-18В. Наоружање ваздухоплова чине два противподморничка торпеда, морске mine, маркири, против-подморничке бомбе. Претрага се врши помоћу система „Беркут“. Посада има 7 чланова.

Хеликоптери Ка-27 и Ка-29. После модернизације аеродромске инфраструктуре, на Крим су накнадно пребачени хеликоптери Ка-27 и Ка-29. Хеликоптер Ка-27 представља модернизацију противподморничког хеликоптера Ка-25, који има двокраку (двоелисну) коаксијалну шему. Ка-27 може да се базира и на бродовима. Његов основни задатак је потрага за подморницама, њихово проналажење и уништавање. Ка-27 у наоружању може имати самонаводећа торпеда, ракете-торпеда, до 10 против-подморничких авио-бомби и две обележавајуће морске авио-бомбе. Транспортно-борбени хеликоптер Ка-29 израђен је на бази Ка-27, уз побољшање мобилности и ефикасности десантних операција на води и уништавања оклопних надводних и земаљских циљева. Поред тога, хеликоптер може да доставља терет и допрема десантне јединице са обале на брод и обрнуто. Борбена варијанта Ка-29 има ракетно, стрељачко-топовско и бомбардерско наоружање.

Русија је донела одлуку да на Кримском полуострву реактивира радио-локаторску станицу (РЛС) „Дњепар“, за упозорење на ракетни напад, односно за радарско праћење лансирања ракета у водама Црног и Средоземног мора. У Севастопољу се још из совјетских времена, налази „РЛС система за упозорење на ракетни напад“ и „Пункт за управљање орбиталном групом“, док је код Јевпаторије базиран „Центар за даљинску космичку комуникацију“. Украјина је ове објекте дуго времена изнајмљивала Русији. Објекти су деактивирани 2009. године, јер је на руском јужном и југозападном стратешком правцу који је покривао украјински радар, била израђена РЛС новије генерације „Вороњеж“, код Армавира у Краснодарском крају. Међутим, када је Крим ушао у састав Русије, одлучено је да се објекти у Севастопољу и Јевпаторији модернизују и врате у употребу.³³ РЛС у оквиру система за рано откривање ракетног напада на Криму, биће у могућности да детектује лансирања балистичких, крстарећих и хипер соничних ракета у Црном мору и Медитерану и доприносиће оперативности система ПРО Русије на југозападном војно-стратешком правцу.

Овакав интензитет и ниво милитаризације Кримског полуострва изазива озбиљно подозрење и забринутост западних земаља. Главкомандујући НАТО, амерички генерал Филип Бридлав, још крајем 2014. године, изразио је забринутост због руског „наоружавања“ полуострва, нагласивши да милитаризација Крима може омогућити Руској Федерацији успостављање војно-стратешке контроле над целим Црноморским регионом.

³³ Систем у Јевпаторији је од 1.12.2014. године, добио статус „Главног центра за испитивање и управљање космичким средствима“ и ушао је у састав Главног експерименталног космичког центра „Титов“, који се налази у подмосковском Краснознаменску. (Гаврилов, Ј., „Нова радио-локациона станица ускоро на Криму“, 14.10.2014., (http://ruskarec.ru/science/2014/10/14/nova_radio-lokacionna_stanica_uskoro_na_krimu_34269.html), 22.11.2014.)

Закључна разматрања

Изнета теоријска становишта и промишљања о размештању елемената система “ЕвроПРО” у Румунији и милитаризацији Кримског полуострва, као чиниоцима који у великој мери условљавају и одређују политичко-безбедоносну ситуацију у Црноморском региону (кроз призму односа Русије са САД и НАТО), представљају покушај да се на један уопштен начин изврши фрагментарни преглед једног од најзначајнијих безбедносних проблема у пост биполарној Европи.

У тренутној констелацији снага и САД и Русија ће морати да преиспитују ставове о сопственим интересима и дOMETИМА, или ћемо у блиској будућности бити сведоци тезе о ренесанси реал политичких постулата („равнотеже снага“ и „сфера утицаја“) и реал политичког сагледавања међународне стварности. Ригидност у ставовима на релацији Русија - САД у вези са системом “ЕвроПРО” у Румунији и милитаризацијом Кримског полуострва и питањима њихове перспективе, не само да неће дати конкретне резултате и решења, већ ће довести до продубљивања постојећих противречности и додатног заостравања политичко-безбедносне ситуације у региону. Процена је да ће Русија у блиској перспективи, ојачати своје позиције у Црноморском региону, уз егзистирање перманентног сучељавања интереса са САД на политичком, економском и војном плану.

Профилисањем своје улоге у Црноморском региону, односно наоружавањем Крима, Русија настоји да умањи вероватноћу настанка безбедоносних ризика и претњи по њене виталне интересе и створи ситуацију да експлицитно утиче на глобалне безбедносне процесе.

О размештању елемената система “ЕвроПРО” у Румунији, став Русије је крајње негативан, са аргументацијом да је тај процес створио безбедносну ситуацију, ништа мање опасну него у годинама Хладног рата. Могућност поузданог предвиђања успешности решавања ове „ситуације“ у блиској перспективи је проблематична, јер САД и Русија, систем “ЕвроПРО” опажају на различите начине, у складу са реал политичком пројекцијом својих интереса, уз заједничку оцену да је реч о великој претњи миру и стабилности у пост биполарној Европи. Неспорно је да ће решење проблема нужно морати да се заснива на усклађивању и уравнотежењу сучељених интереса ових сила.

У коликој мери ће се у блиској будућности релаксирати политичко-безбедносна ситуација у Црноморском региону, незахвално је процењивати? Прецизнија предвиђања о томе биће могућа тек када у пракси почну преговори Русије и САД о мерама и активностима за деескалацију конфликтног потенцијала. До тада све квалификације и предвиђања у вези са размештањем елемената система “ЕвроПРО” у Румунији и милитаризацијом Кримског полуострва производ су мање-више произвољних нагађања и претпоставки. Који модел решења има највише шанси да се оствари у годинама пред нама и колико ће процес трајати, тешко је предвидети с обзиром и на комплексност ситуације у вези са украјинском кризом?

Литература:

[1] Ђорђевић, Б., *Хладни рат*, Академије за дипломатију и безбедност, Београд, 2012.

[2] Ђорђевић, Б., Глишић, М., *Северно атлантска уговорна алијанса (НАТО)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013.

[3] Јефтић, Н., „De facto states у Црноморском региону“, Невенка Јефтић (прир.), *Актуелна питања из међународних односа*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.

[4] Кегли, Ч., Виткоф, Ј., *Светска политика – Тренд и трансформација*, Центар за студије ЈИЕ– ФПН – Дипломатска академија, Београд, 2004.

[5] Larrabee, S., „Ukraine at the Crossroads“, *The Washington Quarterly*, Autumn, 2007.

[6] Лебедева, М. М., *Мировая политика в XXI в: акторы, процессы и проблемы*, МГИМО-Университет, Москва, 2009.

[7] Милосављевић, С., *Енергетски и војни аспект стратегије безбедности Руске Федерације у контексту савременог међународног поретка и односа према Републици Србији*, Факултет безбедности, Београд, 2013.

[8] Милосављевић, С., *Русија и „мир“*. Стратегија безбедности Руске Федерације: геополитички, енергетски и војни аспект, Академска мисао – Иновациони центар Факултета безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2014.

[9] Милосављевић, С., *Утицај руског војног присуства на Криму на односе између Русије и Украјине*, Факултет безбедности, Београд, 2010.

[10] Милосављевић, С., „Ширење НАТО на исток као детерминишући фактор руске стратегије безбедности у пост-хладноратовском међународном поретку“, *Међународна политика*, година LXIII, бр. 1146, април-јун 2012, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012.

[11] Младеновић, М., Килибарда, З., Милосављевић, С., „Пост-хладноратовске“ промене безбедносних и стратешких концепција Руске Федерације“, *Војно дело*, јесен 2013., Београд, 2013.

[12] Нај, Џ., *Како разумевати међународне сукобе - увод у теорију и историју*, Стубови културе, Београд, 2006.

[13] Петровић, Д., *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј, Нови Сад, 2008.

[14] Петровић, Д., Николић, Г., *Геополитика савремене Украјине*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009.

[15] Филимоновић, М., „Узроци спољнополитичке офанзиве Русије“, *Међународна политика*, LVIII, бр. 1125-1126, јануар-јун 2007, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2007.

[16] Черничкин, К. Ю., *По курсу Геополитика, «Крым. Россия или Украина»*, Тагарогский Государственный Радиотехнический Унивеситет, Таганрог, 2001.

[17] Шершнеф, Л. И. и др, *Крым – Севастополь - Россия. История. Геополитика. Будущее*, „Информационная цивилизация XXI век“, Москва, 2007.

[18] Штављанин, Д., *Хладни мир*, Радио слободна Европа, Београд, 2009.

Интернет:

www.scrf.gov.ru

<http://serbian.ruvr.ru>

<http://ruskarec.ru>

<http://rs.sputniknews.com>

www.politika.rs

www.kurir.rs

<http://web22.novi magazin.rs>